

Konferencia

Šírenie náboženských a nadprirodzených predstáv

3.— 4. 12. 2008 Bratislava

Program a abstrakty

Slovenská spoločnosť pre štúdium náboženstiev pri SAV
a
Ústav etnológie SAV

Šírenie náboženských a nadprirodzených predstáv

3. – 4. 12. 2008, Bratislava

Slovenská spoločnosť pre štúdium náboženstiev pri SAV

Ústav etnológie SAV

Miesto konania> Ústav etnológie SAV

Klemensova 18, Bratislava

Zasadačka v podkroví budovy, 5. poschodie

Zodpovedná osoba> Vladimír Bahna

sssn.sk@gmail.com

Vydala Slovenská spoločnosť pre štúdium náboženstiev pri SAV
1.12. 2008. Bratislava. Texty neprešli jazykovou úpravou.

Program a abstrakty

Obsah:

Program.....	4
Abstrakty (radené abecedne podľa autorov).....	6
Informácie pre autorov.....	15

Program konferencie

Streda 3.12.

9:00

Registrácia účastníkov

9:30

Peter Hlohinec: *Náboženstvo ako adaptívny komplex?*

Tomáš Gál: *Intuitívne predstavy ako predpoklad kooperatívneho konania.*

10:45 – 11:00 / Prestávka

11:00

Vladimír Bahna: *Môže byť kultúra darvinovská a čo to znamená pre štúdium náboženstva?*

Martin Kanovský: *Kognitívne a sociálne podmienky šírenia náboženských predstáv: čo ešte chýba k vysvetleniu náboženstva.*

12:00 – 13:30 / Obed

13:30

David Zbíral: *Problémy konceptualizace a predikce přenosu náboženských představ: Příklad „dualistických mýtů“.*

Tatiana Bužeková: *Sociálne relevantná príčina nešťastia a bosorácka reputácia. Sociálny rozmer predstáv o bosoráctve z hľadiska kognitívnej antropológie.*

14:45 – 15:00 / Prestávka

15:00

Danijela Djurišičová: *Predstavy o bosoráctve a záškodnej mágii v súčasnom Srbsku.*

Aleš Chalupa: *Šíření věštných znamení v antickém Římě: prodigia a omnia imperii.*

16:15 – 16:30 / Prestávka

16:30

Rudolf Havelka: *Význam materialní kultury pro vznik a přenos náboženských představ v pravěkých společnostech.*

17:45 záver prvého dňa

Štvrtok 4.12.

9:30

Luboš Bělka: *Šíření buddhismu a putující sochy: Případ Pekingského Santalového Buddhy.*

Zuzana Kubovčáková: *Šugendó: Pohľad na šintoistické a buddhistické aspekty japonskej náboženskej tradície.*

10:45 – 11:00 / Prestávka

11:00

Attila Kovács: *Hranice obrazu: vizualita a šírenie radikálnych predstáv u palestínskych hnutí.*

Barbora Polífková: *Jedna rodina, jeden národ: proměny příbuzenství v hebrejské bibli.*

12:15 Záver konferencie

Vladimír Bahna

Ústav etnológie, Slovenská akadémia vied, Bratislava
vladimir.bahna@savba.sk

Môže byť kultúra darvinovská a čo to znamená pre štúdium náboženstva?

1- V procese šírenia podlieha kultúra mnohým zmenám a v čase môžeme sledovať istý druh kultúrneho vývoja. Kultúrne prvky preukazujú variabilitu a kumulatívne modifikácie. Otvorenou otázkou zostáva, či je možné o týchto procesoch hovoriť ako o kultúrnej evolúcii v darvinovskom význame. Kognitívna veda vo svojej kritike memetiky (jednej z darvinovských teórii kultúry) poukázala, že kultúra nespĺňa základnú podmienku evolučnej teórie – dedičnosť ako dôsledok replikácie. Richerdson, Boyd a Henrich tvrdia, že táto kritika sa správne dotkla hlavných chýb memetiky, no aj napriek tomu je možné na kultúru aplikovať darvinovský model evolúcie.

2- Kognitívny prístup k štúdiu náboženstva sa zameriava prevažne na to ako jednotlivé doménovo-špecifické mentálne mechanizmy ovplyvňujú náboženské myslenie a správanie. Tento výskum priniesol (a nepochybne ešte prinesie) vysvetlenia prečo sú mnohé náboženské predstavy a konania takmer rovnaké všade na svete. Harvey Whitehouse (2007) hovorí, že pre vysvetlenie náboženstva je nutné obrátiť pozornosť popri rekurentných črtách aj na variabilitu medzi náboženstvami a popri doménovo-špecifických zahrnúť aj doménovo-všeobecné kognitívne systémy.

Boyd, Richerdson, Henrich na jednej strane a Whitehouse na druhej rovnako upriamujú pozornosť na variabilitu a kumulatívne modifikácie. Tento príspevok sa pokúša otvoriť diskusiu na otázku či je možné oba prístupy integrovať a darvinovský model evolúcie použiť na nerekurentné aspekty náboženstva.

Kľúčové slová: kultúrna evolúcia, kultúrna variabilita, nerekurentnosť

Luboš Bělka

Ústav religionistiky FF, Masarykova univerzita, Brno
belka@phil.muni.cz

Šíření buddhismu a putující sochy. Případ Pekingského Santalového Buddha.

Dějny šíření náboženství na dříve neznámá místa lze zakládat i na dějinách šíření náboženských artefaktů. Platí proto, že součástí jak dějin náboženství, tak i náboženských dějin jsou také příběhy artefaktů, které měly či mají náboženský význam. Dějiny náboženství se více zaměřují na historické události, sledují historické linie vyprávění, zatímco náboženské dějiny, či dějiny vykládané z pozic určitého náboženství sledují spíše linii mytologickou než historickou. Tuto tezi lze dobře dokumentovat na konkrétním případě dvou a půl tisíciletého putování sochy Santalového Buddha. Konkrétní socha Zandan Žú (recentní ztvárnění sochy Santalového Buddha nacházející se od roku 1901 v Burjatsku) má z hlediska náboženských dějin dobře vystopovatelný či rekonstruovatelný původ až k Udajanově soše v Indii za Buddhova života; variant mytologického či legendárního příběhu bylo a je v Burjatsku známo více, jednotlivé rozdíly mezi nimi však nenarušují základní náboženskou interpretaci putování sochy v prostoru a času z Indie přes Peking až na jihovýchodní Sibiř. Z hlediska dějin náboženství je situace daleko složitější a stanovit přesný a doložitelný původ Zandan Žú v současnosti zřejmě nelze.

Klíčová slova: Pekingský Santalový Buddha; tibetský buddhismus; Mongolsko; Burjatsko, Zandan Žú

Tatiana Bužeková

Ústav etnológie Slovenská akadémia vied, Bratislava
dmtania@gmail.com

Sociálne relevantná príčina nešťastia a bosorácka reputácia. Sociálny rozmer predstáv o bosoráctve z hľadiska kognitívnej antropológie.

Výsledky antropologického a historického výskumu ukazujú, že bosorky sa zvyčajne reprezentujú v termínoch nadprirodzeného škodenia a získavania výhod na úkor iných ľudí: isté nešťastné udalosti sa reprezentujú ako výsledok bosoráckeho pôsobenia. Podľa poznatkov kognitívnych vied príčinou zahrnutia nadprirodzených síl do interpretácie udalostí je to, ako ľudská myseľ udalosti reprezentuje. V prípade príbehov o bosorkách je dôležité, že (1) udalosti sa reprezentujú vo forme kauzálnych príbehov; (2) reprezentácie nadprirodzeného škodenia obsahujú motívy konania, ktoré priamo vyplývajú zo vzťahov medzi aktérmi. Pri tejto reprezentácii môže hrať úlohu tzv. „detektor podvádzania“ (*cheater detection*) – myšlienkový systém, s ktorým súvisí reprezentácia sociálnych pomerov. Okrem roviny individuálnych vzťahov, bosorky sa môžu reprezentovať aj ako nepriateľská koalícia vnútri komunity, ktorej sa pripisujú porušenia spoločenských noriem. Informácia o ľuďoch, ktorí porušili tieto normy (či už prirodzeným, alebo nadprirodzeným spôsobom) sa šíri prostredníctvom klebiet, ktoré, ako konšatovali viacerí antropológovia, predstavujú nástroj sociálnej kontroly a súvisia s morálnym posudzovaním v zmysle odhalenia podvodníkov a zradcov vnútri komunity. Klebety o nadprirodzenom škodení predstavujú špecifický prípad odhalenia týchto „nepriateľov zvnútra“ v tom zmysle, že obsahujú anti-intuitívne koncepty.

Kľúčové slová: bosoráctvo, antropológia, evolučná psychológia, sociálny kontext, reputácia, klebety

Danijela Djurišičová

danijad@gmail.com

Predstavy o bosoráctve a záškodnej mágii v súčasnom Srbsku.

Príspevok je zameraný na predstavy o bosoráctve a záškodnej mágii v Srbsku v súčasnosti. Je založený na terénnom výskume robenom pre potreby dizertačnej práce. Autorka sa zameriava na šírenie spomenutých predstáv berúc do úvahy rovnako sociálne podmienky v danej oblasti ako aj všeobecne platné kognitívne mechanizmy ľudskej mysle. Opierajúc sa o práce Pascala Boyera, Justina Barrettta, Dana Sperbera či Tanye Luhrmann sa pokúsi vysvetliť prečo sú tieto predstavy stále prítomné a v akých okolnostiach a za akých podmienok sa aktivujú. V rámci samotných predstáv ukáže, ktoré z nich sa aktivujú častejšie (napr. bosoráctve verzus prekliatie) a prečo sa tak deje.

Kľúčové slová: bosoráctvo, čarodejníctvo, nešťastie, odhalenie činiteľa, spoločenská kríza

Tomáš Gál

Slovenská spoločnosť pre štúdium náboženstiev pri SAV
gal@chello.sk

Intuitívne predstavy ako predpoklad kooperatívneho konania.

Kooperatívna akcia a v širšom slova zmysle stála kooperácia medzi ľuďmi je výsledkom rozhodovacieho procesu, ktorý môže byť analyzovaný dvoma spôsobmi. V prvom rade je to možnosť algoritmizovať možnú úspešnosť takéhoto konania normatívnym spôsobom, kedy je objektom skúmania možnosť dosiahnuť optimálne riešenie. Takýto prístup sa používa napríklad v Teórii hier, kde najvýznamnejším kritériom je, či sa subjektu oplatí kooperovať alebo nie a akým spôsobom je možné maximalizovať profit. Z uvedeného pohľadu je tento rozhodovací proces výsledkom vedomého analytického procesu subjektu obdareného slobodnou vôľou, ktorý pre dosiahnutie svojho cieľa používa kon-

krétnu stratégiu.

Alternatívnym prístupom je zameranie sa na zámer subjektu, ktorý môže viesť ku kooperácii, alebo sa jej zámerne vyhýbať. Keďže ľudský zámer nie je výsledkom optimálnej stratégie, nie je samozrejmé, že by sa subjekt v rámci hry rozhodol držať sa najlepšieho možného postupu. Analýza ľudského zámeru preto vyžaduje inú metódu pre zistenie, akým spôsobom ľudské rozhodovanie vedie ku kooperatívnemu správaniu.

Pozorovanie funkcionality častí ľudskej mozgovej výbavy, konkrétne amygdaly, ventromediálnej prefrontálnej kôry a orbitofrontálnej kôry ukázalo, že pri stimulácii týchto častí sa prejavuje vyššou mierou kooperatívneho správania. Človek však nie je determinovaný vo svojich zámeroch fyzicky determinovaný. Fyzické dispozície sú korigované kultúrnymi výdobytkami. Okrem toho, ľudské rozhodovanie je ovplyvnené aj skúsenosťami získanými počas života. Všetky uvedené faktory sa teda podpisujú na štruktúre ľudskej mysle a ovplyvňujú rozhodovací proces. Človek sa tak zväčša neriadi optimálnou stratégiou, ale stratégiou o ktorej verí, že je najlepšia.

Z tohto pohľadu môžeme rozpoznať dve kategórie viery, ktoré človek môže mať o prostredí, v ktorom sa nachádza. Reflektovanú vieru a nereflektovanú. Práve nereflektovaná viera, ktorá využíva nástroje mysle, ako napríklad intuitívnu morálku, vedie k suboptimálnym konaniam, ktoré spejú ku kooperatívnemu správaniu.

Kľúčové slová: Kooperácia, kultúra, nereflektovaná viera, rozhodovanie

Rudolf Havelka

Ústav religionistiky FF, Masarykova univerzita, Brno
rudolf.havelka@mail.muni.cz

Význam materiální kultury pro vznik a přenos náboženských představ v pravěkých společnostech.

Přístup archeologických bádání k oblasti prehistorických náboženství osciluje mezi skepsí k samotné možnosti takového výzkumu a produkovaním spekulativních narací založených na ne-

kritickém přejímání koncepcí některých historiků náboženství a nevhodném aplikování etnologických analogií. Přesto na výzkum religiozních jevů v pravěku, existujících nejméně 30 000 let, nelze rezignovat.

Má li být archeologický výzkum religiozity v pravěku svébytný a přínosný pro výzkum náboženství obecně, musí být v jeho rámci použity teorie a metody odpovídající hlavnímu pramennému materiálu archeologie, tedy materiální kultuře. Materiální kultura musí být nahlédnuta nikoliv jako pasivní sekundární doklad symbolicko-náboženské roviny pravěkých kultur, ale jako aktivní činitel v jejich sociální dynamice a médium umožňující vznikání, uchování a přenos náboženských představ.

Tato problematika je reflektována kognitivní archeologií, dosud se etablovujícím mnohooborovým diskurzem zahrnujícím přístupy procesuální, post-procesuální a evoluční archeologie, kognitivních věd, ale i filozofie a teorie umění. I přes převažující tendenci k sebeidentifikaci kognitivní archeologie jako přísně vědeckého diskurzu, je tato mnohdy archeology přehlížena jako spekulativní šarlatánství. Tento příspěvek chce ukázat, že kognitivní archeologie zahrnující teorii materiální kultury, evoluční perspektivu vzniku religiozity a některé koncepty kognitivní vědy o náboženství představuje kvalitativně novou úroveň výzkumů lidské náboženskosti. Skrze svůj kognitivní směr může archeologie významně přispět do debaty týkající se samotného vzniku náboženského myšlení a upozornit na roli materiální kultury pro uchování a přenos náboženských představ, která je obecně při výzkumu historických náboženských systémů zastíněna jejich narační rovinou.

Klíčová slova: Pravěká náboženství, materiální kultura, kognitivní archeologie.

Peter Hlohinec

Ústav kultúrnych štúdií FSEV, Univerzita Komenského, Bratislava
hlohinec.peter@gmail.com

Náboženstvo ako adaptívny komplex?

Pri uplatnení teórie moderného Darwinizmu na náboženstvo vy-

vstáva otázka, ktorá delí pole sociálnych vied na dva tábory. Táto otázka sa pýta na o, či je náboženstvo adaptívne, alebo či je možné ho skôr považovať za vedľajší produkt fungovania kognitívnych mechanizmov vyvinutých na iné účely. Cieľom tohto príspevku je v prvej časti zhrnúť opodstatnenosť tejto otázky a v druhej časti ponúknuť stručný prehľad argumentov oboch strán. Tretia časť bude venovaná rozboru konkrétneho modelu navrhnutého Alcottom a Sosisom v právi Ritual, Emotions and Sacred symbols: Religion as an Adaptive complex (2005). Model je založený na prístupe k náboženstvu ako k adaptívnemu komplexu črt zahrňujúce kognitívne, behaviorálne, afektívne a vývinové elementy. Práve tie boli vybrané v populáciách našich predkov, pretože prispievali k schopnosti jednotlivcov úspešnejšie čeliť výzvam prostredia na základe spoločného a organizovaného využívania zdrojov. Následne náboženstvo je potom komplexnou adaptáciou podporujúcou kooperáciu medzi jednotlivcami.

Kľúčové slová: evolučná teória, kooperácia, náboženstvo

Aleš Chalupa

Ústav religionistiky FF, Masarykova univerzita, Brno
chalupa.ales@mail.muni.cz

Šíření věštných znamení v antickém Římě: Prodigia a omina imperii.

Římané věnovali velkou pozornost sledování mimořádných úkazů, kterým připisovali věštný význam. Jejich chápání těchto jevů však doznalo četných změn, především v souvislosti s proměnami římského politického systému. V období republiky byla některá věštná znamení označena za prodigia vztahující se k osudu celého římského státu. Jako neblahá znamení pak byla usmiřována římským senátem a kněžskými kolegií. V období císařství se však tato znamení vykládala především s ohledem na osobnost císaře a jejich výklad mohl nabývat jak pozitivní, tak negativní povahy. Příspěvek si klade za cíl 1) otestovat na seznamu prodigií a omin imperii doložených v historických pramenech hypotézu Pascal Boyera, který předpovídá větší úspěšnost

kontraintuitivních konceptů v procesu kulturního přenosu v porovnání s koncepty bizarními nebo normálními; 2) vyhodnotit, do jaké míry se na procesu změn v chápání prodigií a přenosu náboženských představ podílí interakce lidské kognice s širším kulturním kontextem.

Klíčová slova: prodigia, omina imperii, kontraintuitivnost, kognice, kulturní změna, přenos kulturních představ

Martin Kanovský

Ústav kulturních štúdií FSEV, Univerzita Komenského, Bratislava
martin.kanovský@gmail.com

Kognitívne a sociálne podmienky šírenia náboženských predstáv: čo ešte chýba k vysvetleniu náboženstva.

abstrakt nebol dodaný

Attila Kovács

Katedra porovnávacej religionistiky FiF, Univerzita Komenského, Bratislava
attkov@yahoo.com

Hranice obrazu: vizualita a šírenie radikálnych predstáv u palestínskych islamských hnutí.

Príspevok je zameraný na rozbor a analýzu vzťahu vizuálnej reprezentácie a politickej propagandy u palestínskych islamských hnutí ako Hamas, Islamsky Džihád v Palestíne a Komitety ľudového odboja. Hlavným cieľom je definovať základné teoretické predpoklady takého vzťahu ako aj preskúmať hlavne smery, podoby a možné vývojové tendencie vizuálnej propagandy v šírení radikálnych islamských predstáv.

Kľúčové slová: islam, Palestína, vizuálna reprezentácia

Zuzana Kubovčáková

Ústav religionistiky FF, Masarykova univerzita, Brno
kubovcakova@gmail.com

Šugendó: pohľad na šintoistické a buddhistické aspekty japonskej náboženskej tradície.

V učení a praktikách školy Šugendó sa spájajú rozličné náboženské tradície starovekého Japonska, počínajúc pradávnu šintoistickou vierou v sily kami a uctievaním hôr a vrchov, ktoré boli ovplyvnené nielen buddhizmom, ale aj taoizmom a šaman-skými praktikami. Táto práca sa bude zaoberať skúmaním tradície Šugendó, a to najmä prostredníctvom porovnania dvoch hlavných náboženských tradíc v Japonsku, šintoizmu a buddhizmu. Predstavením a skúmaním základných rituálov a praktík školy Šugendó si priblížime proces šírenia rôznorodých náboženských predstáv v japonskom prostredí.

Kľúčové slová: šugendó, viera v sily kami, japonský ezoterický buddhizmus, mandala

Barbora Polífková

Ústav religionistiky FF, Masarykova univerzita, Brno
barbora.polifkova@seznam.cz

Jedna rodina, jeden národ: Proměny příbuzenství v hebrejské bibli.

Príspevek se zaměří na způsoby tradování a transformace staroizraelských příbuzenských systémů v hebrejské bibli, zejména v příběžích rodin patriarchů, které jsou důležité i k pochopení vzniku izraelského národa. Pokud je starověká literatura nahlížena jako sociální konstrukt, artefakt zanechaný zde společností bojující za svou sebeidentifikaci, pak boj za stabilitu v rámci rodiny reflektuje společenskou představu v její samotné povaze - v

konfliktech, které ji ohrožují, ve schopnosti řešit tyto konflikty až ke konečnému ustanovení této společnosti jakožto životaschopné. Příběhy patriarchů, plné příkazů, slibů, posláních a požehnání, tak nesou výjimečné kulturní dědictví, které má být přenášeno v rámci rodiny a sdíleno všemi jejími členy.

Klíčové slová: příbuzenský systém, rodina, národ, konflikt, přenos, kulturní dědictví

David Zbiral

Ústav religionistiky FF, Masarykova univerzita, Brno

david.zbiral@post.cz

URL: <http://www.david-zbiral.cz>

Problémy konceptualizace a predikce přenosu náboženských představ: Příklad „dualistických mýtů“.

Příspěvek se zaměřuje na problém přenosu náboženských představ na příkladu „dualistických mýtů“. Na základě konkrétních textů zvažuje možnosti konceptualizace a predikce přenosu a proměny představ. Pokouší se o kritické zhodnocení aplikace kognitivních přístupů a pojmu kognitivního optima.

Klíčová slova: dualistické mýty, přenos představ, kognitivní optimum, katarství

Informácie pre autorov

- Uzávierka príspevkov **28. 2. 2009**
- Príspevky s kognitívnym a evolučným prístupom budú publikované v samostatnom zborníku.
 - rozsah **do 15 000 slov**
- Ostatné príspevky budú publikované v časopise Axis Mundi
 - rozsah **do 10 000 slov**
- Anglický abstrakt
- APA štýl citácií a súpisu použitej literatúry
- Príspevky posielajte na sssn.sk@gmail.com

